

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2025.478814.1375>

Private Proceedings: A New Perspective in the Field of Resolving Commercial Disputes in American Law with a Look at Iranian Law

Alireza Alidad¹ Mohammad Taghi Rafiei^{2*} Rasoul Maghsoudpour³

¹ Ph.D. Student in private law, Faculty of Law, Islamic Azad University, Neyshabor branch, Neyshabor, Iran.

² Associate Prof., Department of Private Law, Farabi College Campus, University of Tehran, Qom, Iran.

³ Assistant Prof., Department of Private Law, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Article Info	Abstract
Original Article	Commercial disputes have always faced challenges such as delay in proceedings, complexity and high costs, and in response to these challenges, alternative dispute resolution methods, including "private litigation" as a new method in American law, have attracted special attention in a way Today, ignoring this new and effective method in resolving commercial claims, not only does not lead to growth and excellence, but failure in this field is certain. The current research, which was compiled with a descriptive-analytical method after disambiguation of some topics, concludes that characteristics such as "volunteering," "informality," "Confidential information," and "expediting dispute resolution" have been effective in resolving commercial claims. Also, after introducing some of the challenges in using the said institution and that every institution is not free from challenges, appropriate solutions such as; careful selection of an impartial third party in private proceedings; Collecting documents; setting realistic expectations; honest communication with a focus on benefits; Limiting the disclosed information as a way out of the challenges has been identified and introduced, which can be established in Iranian law if the above principles are taken into consideration.
Received: 15-09-2024	
Accepted: 20-11-2024	
Keywords: Private Litigation Alternative Dispute Resolution Methods Delay of Proceedings Neutral Third Party Accelerate Dispute Resolution	
*Corresponding author e-mail: rafiei@ut.ac.ir	
How to Cite: Alidad, R., Rafiei, M. T., & Maghsudpur, R. (2025). Private Proceedings: A New Perspective in the Field of Resolving Commercial Disputes in American Law with a Look at Iranian Law. <i>Modern Technologies Law</i> , 6(12), 349-369.	
Published by University of Science and Culture https://www.usc.ac.ir Online ISSN: 2783-3836	

1. Introduction

Disputes are an inseparable part of the business world and there is no escaping it. In the meantime, the quick and fair resolution of commercial disputes has played an essential role in social stability and economic prosperity, and the practice has shown that businessmen do not have a firm belief in the official judgment system and tend to settle their disputes. to use as quickly as possible, cheaply, and without the least challenge in the form of alternative methods of dispute resolution (ADR). Traditional legal systems, which are based on militancy, face many challenges, including delay in proceedings, complexity and high costs, which prevent this from being realized. The belligerent nature of traditional systems also creates fundamental concerns about justice. Also, this system's focus on the victory of one party and the defeat of the other party destroys the relations between the parties and instead of discovering the truth and reaching a solution that provides the interests of both parties. Kand emphasizes on compliance with the law and procedures. Private proceedings were created in response to traditional proceedings (court and judge) in response to cumbersome procedures, costs and delays. The roots of the aforementioned proceedings can be found in the case of Telecredit and TR Debilio in America half a century ago in 1977, and after that it was popularized in an evolved form in American law. (Darvishi Hoyda, 1402: 23) From the point of view of comparative analysis, the institution of conciliation in Iranian law can be considered to be very close to the institution of private proceedings, while there are differences between these two institutions with the explanation that according to Article 180 of Q.A. D.M. Conciliation can be established at any stage of the proceedings or even outside the court, while private proceedings have no relation to judicial institutions and are completely independent. Also, another aspect of the difference between the two aforementioned institutions is in the selection of a third party, in a way that in conciliation, the third party can be any person, but in private proceedings, the third party to resolve the dispute is usually chosen among experts, lawyers, experts, or old judges. (Jason, 2010: 113, on the other hand, the compromise agreement is largely set with the intention of resolving the differences between the parties to the dispute, and its ultimate goal is to reach a final solution, but it is possible in private proceedings for individuals to test themselves and the other party in line with in future lawsuits, they should use private proceedings or guidance in order to untie the knot. In any case, the dispute should be untied in private proceedings as soon as possible by presenting the documents.

The author believes that the meaning of private proceedings in general is to resolve all commercial disputes of individuals in an environment outside the court, in this method, the services of a third party are used to resolve the hostility away from any conflict and in the shortest possible time. The background of the research in the category of private litigation does not directly show a history, so in the research that has been conducted, this issue has been addressed less as a solution to commercial disputes, and in a way, the research literature has innovation in this regard. In the current research, the author, while disambiguating the issue, seeks to answer what are the characteristics of private proceedings? Second, how can private litigation settle commercial claims as a new method and be established in Iranian law? To find the answer, it is necessary for the research to follow a systematic theoretical framework. Therefore, to get familiar with this emerging concept under the first paragraph under the title; The knowledge of private proceedings, the concept, characteristics and implementation process of private proceedings have been researched, then in the second paragraph under the title of challenges and desirable solutions of private proceedings, firstly the challenges and then the favorable solutions are examined and finally in the third paragraph the manifestations of private proceedings that the mentioned institution in It will be able to resolve the dispute well.

2. Methodology

The authors have tried to use primary sources (including laws, regulations, circulars, judicial decisions, etc.) and secondary sources (such as books and articles, dissertations, research reports, etc.) in the upcoming research.

Collect and collect information. Scientific research data centers, official and authoritative websites, libraries and similar resources.

And considering that the topic of private litigation is in American law and its feasibility is established in Iranian law, it has been tried to discuss some comparative issues in American law.

3. Results and Discussion

Alternative methods of dispute resolution (ADR) such as "private proceedings" as considered in the American legal system have not been applied in Iranian law; And the main reason for this neglect of the category of private proceedings in Iranian law can include; He considered the lack of a necessary legal framework, the unknown nature of ADR as a method of private proceedings in the society, cultural causes and the belief in the lack of efficiency of private proceedings in asserting rights and resolving disputes, and at the same time the better efficiency of courts and the firm implementation of court decisions and orders. . Although private proceedings cannot be considered as a cure for all the inadequacies and problems of judicial proceedings, but private proceedings have the ability and capacity to resolve an important and significant part of commercial claims in an expert manner. Due to its non-aggressive and informal aspect, private proceedings save time and money and avoid lawsuits that may last months or even years and cause very heavy legal expenses. Also, it has limited the time required to provide evidence, presentations and the number of main witnesses, and as a result, the cost needed to resolve the dispute has also been reduced. On the other hand, as in the business world, time is wealth, and dispute resolution managers spend much less time compared to judicial proceedings. They spend on preparing and participating in hearings, and these advantages make people welcome to resolve commercial disputes. Therefore, with the spread of private proceedings in the form of using the capacity of arbitration institutions in Iranian law, it is possible to attract people's opinion in resolving commercial disputes by explaining the aforementioned benefits. This situation and the turn of people's opinion towards private proceedings will gradually reduce the number of courts and the desire to settle disputes through the said institution. The characteristics of private proceedings that have a positive effect on commercial lawsuits can be based on "voluntariness", "informality"; He considered "confidential information" and "expediting dispute resolution". Secondly, the said institution can, with Sirajrai, "agreement on private proceedings"; "preparation for private proceedings"; "Presentations in private proceedings"; "Negotiation in private proceedings" and "result" to resolve commercial disputes. Of course, it is necessary to explain that there are always challenges in this path, and solutions such as; "Careful selection of an impartial third party in private proceedings", "Collecting documents", "Establishing realistic expectations", "Honest communication with a focus on interests", "Limiting disclosed information" are presented by the author of this article, which if you pay attention to the aforementioned The possibility of establishing a private judicial institution in Iran's legal system does not seem unlikely.

4. Conclusions and Future Research

Considering the fact that the foundations of Islamic jurisprudence emphasize the peaceful settlement of disputes away from conflict and based on peace and compromise, and the method of private proceedings is based on agreement (peace and compromise) and does not conflict with Sharia standards, and considering the density of existing cases In the courts and the consequences caused by this inflation, as well as the high sensitivity of commercial lawsuits and its role in the economy of the society, with the aim of using the capacities of private proceedings with the aim of solving a significant part of the lawsuits, the necessary planning and infrastructure should be done. In the first step, the most important step is to introduce this method in the society and clarify the benefits of its use, to provide the necessary grounds for the establishment of institutions active in the field of private litigation in commercial lawsuits and, most importantly, to pass appropriate laws regarding alternative methods of dispute resolution with the approach It is supporting such methods and persuading and encouraging

people to use them. In the legislative process, one of the most important issues that must be taken into consideration by the legislator is the provision of a guarantee for the implementation of agreements resulting from the process of special proceedings in relation to commercial lawsuits. Therefore, the approval of regulations that guarantee the rights of the parties in this process and support the parties in reaching the result is necessary and necessary. The success of private proceedings in American law can be attributed to factors such as: flexibility, cooperation, voluntary nature and creativity of managers in implementing and proposing new methods of resolving commercial disputes in each case in a special way, and the use of these capacities can be seen as a special method in solving Commercial lawsuits in Iranian law, leading to a reduction in the density of cases in the courts, should be taken into consideration by the legislator. Therefore, while establishing the mentioned institution, it is necessary and necessary to pay attention to maintaining and expanding the aforementioned components, similar to American law, in order to obtain a similar answer in Iranian law.

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2025.478814.1375>

دادرسی خصوصی؛ چشم اندازی نوین در عرصه حل و فصل اختلافات تجاری در حقوق آمریکا با نگاهی به حقوق ایران

علیرضا علیداد^۱، محمدتقی رفیعی^۲، رسول مقصودپور^۳

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق خصوصی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران.

^۲ دانشیار، گروه حقوق انرژی و تجارت بین الملل، دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران.

^۳ استادیار، گروه حقوق خصوصی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
مقاله پژوهشی	اختلافات تجاری همواره با چالش هایی از قبیل اطاله دادرسی، پیچیدگی و هزینه های بالا مواجه بوده که در پاسخ به این چالش ها، شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات از جمله «دادرسی خصوصی» به منزله روشی نوین در حقوق آمریکا، توجه ویژه ای را به خود جلب کرده است؛ به نحوی که امروز چشم پوشی از این روش جدید و اثرگذار در حل و فصل دعاوی تجاری، نه تنها موجب رشد و تعالی نیست، بلکه شکست در این زمینه حتمی است. پژوهش حاضر، که با روش توصیفی - تحلیلی تدوین یافته، بعد از ابهام زدایی از پاره ای از موضوعات نتیجه می گیرد ویژگی هایی همچون «داوطلبانه بودن»؛ «غیررسمی بودن»؛ «آگاهی محرمانه» و «تسریع در حل اختلاف» در حل و فصل دعاوی تجاری مؤثر بوده است. همچنین بعد از معرفی پاره ای از چالش ها در استفاده از نهاد مذکور و این که هر نهادی عاری از چالش نیست، راهکارهای مطلوبی از قبیل انتخاب دقیق شخص ثالث بی طرف در دادرسی خصوصی، جمع آوری مستندات، برقراری انتظارات واقع بینانه، ارتباط صادقانه به همراه تمرکز بر منافع، محدود کردن اطلاعات افشا شده به منزله راهکارهایی در راستای برون رفت از چالش ها، شناسایی و معرفی شده که در صورت توجه به مبانی مطرح شده، امکان تأسیس آن در حقوق ایران وجود دارد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۵	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۳۰	
واژگان کلیدی: دادرسی خصوصی شیوه های جایگزین حل اختلاف اطاله دادرسی شخص ثالث بی طرف تسریع در حل اختلاف	
*نویسنده مسئول رایانامه: rafiei@ut.ac.ir	

نحوه استناددهی:

علیداد، علیرضا، رفیعی، محمدتقی، و مقصودپور، رسول (۱۴۰۴). دادرسی خصوصی؛ چشم اندازی نوین در عرصه حل و فصل اختلافات تجاری در حقوق آمریکا با نگاهی به حقوق ایران. حقوق فناوری های نوین، ۶(۱۲)، ۳۴۹-۳۶۹.

ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ <https://www.usc.ac.ir>

شاپای الکترونیکی: ۲۷۸۳-۳۸۳۶

اختلافات جزء جدایی‌ناپذیر از دنیای تجارت است و از آن گریزی نیست. در این میان، حل و فصل سریع و عادلانه اختلافات تجاری نقشی اساسی در ثبات اجتماعی و رونق اقتصاد ایفا کرده و رویه نشان داده تجار اعتقاد راسخی به سیستم قضاوت رسمی نداشته و تمایل دارند اختلافات خود را با سرعت هرچه تمام‌تر، ارزان و بدون کمترین چالش در قالب شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات (ADR)^۱ استفاده کنند (Tavasli, 367, p. 2000, Jahromi). نظام‌های حقوقی سنتی، که بر پایه ستیزه‌جویی بنا شده‌اند، با چالش‌های متعددی از جمله اطاله دادرسی، پیچیدگی و هزینه‌های زیاد مواجه هستند که مانع از تحقق این امر می‌شوند (Salh Chi & Najndi Manash, 2022, p. 12). ماهیت ستیزه‌جویانه نظام‌های سنتی نگرانی‌های بنیادی در مورد عدالت را نیز به وجود می‌آورد. همچنین تمرکز این سیستم بر پیروزی یک طرف و شکست طرف دیگر، روابط بین طرفین را تخریب کرده و به جای کشف حقیقت و دستیابی به راه‌حلی که منافع هر دو طرف را تأمین کند، بر رعایت قانون و رویه‌ها تأکید دارد. دادرسی خصوصی در پاسخ به تشریفات دادرسی سنتی (دادگاه و قاضی)، تشریفات، هزینه‌ها و اطاله دست‌وپاگیر به وجود آمد. ریشه‌های دادرسی مذکور را می‌توان در حدود نیم قرن پیش در آمریکا، در سال ۱۹۷۷ جست‌وجو کرد. این نوع دادرسی پس از آن به شکل تکامل یافته در حقوق آمریکا رواج یافت (Darvish Hoveida, 2023, p. 23). از منظر بررسی تطبیقی، می‌توان نهاد سازش را در حقوق ایران تا حد زیادی نزدیک به نهاد دادرسی خصوصی دانست؛ درحالی‌که بین این دو نهاد تفاوت‌هایی وجود دارد^۲ با این توضیح که وفق ماده ۱۸۰ از قانون آیین دادرسی مدنی سازش می‌تواند در هر مرحله از دادرسی یا حتی خارج از دادگاه حاصل شود؛ درحالی‌که دادرسی خصوصی هیچ ارتباطی به نهادهای قضایی نداشته و کاملاً مستقل است. همچنین وجه دیگر اختلاف بین دو نهاد مذکور، در وضعیت گزینش فرد ثالث بوده است؛ به نحوی که در سازش، ثالث می‌تواند هر شخصی باشد؛ اما در دادرسی خصوصی، فرد ثالث برای حل و فصل اختلاف معمولاً در دسته کارشناسان، وکلا، خبرگان یا قضات قدیمی برگزیده می‌شوند (Jason, 2010, p. 113). همچنین سازش‌نامه تا حد زیادی با قصد حل و فصل اختلافات بین طرفین اختلاف تنظیم می‌شود و هدف نهایی آن، رسیدن به راه‌حلی نهایی است؛ اما امکان دارد در دادرسی خصوصی صرفاً افراد برای محک خود و طرف مقابل در راستای طرح دعوی قضایی در آینده از دادرسی خصوصی یا ارشاد در راستای گره‌گشایی استفاده کنند. در هر حال در دادرسی خصوصی، در اولین فرصت، با ارائه مستندات باید اختلاف گره‌گشایی شود.

نویسنده معتقد است منظور از دادرسی خصوصی به‌طور کلی حل و فصل کلیه اختلافات تجاری اشخاص در محیطی خارج از دادگاه است. در این روش، از خدمات شخص ثالث برای فصل خصومت به دور از هرگونه نزاع و در کوتاه‌ترین زمان استفاده می‌شود. پیشینه پژوهش در مقوله دادرسی خصوصی، به‌طور مستقیم سابقه‌ای را نشان نمی‌دهد؛ بنابراین در پژوهش‌های انجام شده کمتر به این موضوع به‌عنوان راهکاری برای حل اختلافات تجاری پرداخته شده و به نوعی ادبیات پژوهش از این حیث دارای نوآوری است. در پژوهش حاضر، نویسنده ضمن ابهام‌زدایی از موضوع، در پی پاسخ به این است که ویژگی‌های دادرسی خصوصی چیست؟ همچنین دادرسی خصوصی چگونه دعوای تجاری را به‌منزله روشی نوین حل و فصل می‌کند و در حقوق ایران تأسیس می‌شود؟ برای یافتن پاسخ، لازم است پژوهش از یک چهارچوب نظری نظام‌مند پیروی کند. از این منظر، برای آشنایی با این مفهوم نوظهور در ذیل بند اول تحت عنوان «شناخت دادرسی خصوصی»، مفهوم، ویژگی‌ها و سیر اجرایی دادرسی خصوصی بررسی شده است. سپس در بند دوم، تحت عنوان «چالش‌ها و راهکارهای مطلوب دادرسی خصوصی»، ابتدا چالش‌ها و بعد راهکارهای مطلوب بررسی شده‌اند و در نهایت در بند سوم، جلوه‌هایی از دادرسی خصوصی، که نهاد مذکور در آن توانسته به‌خوبی حل اختلاف کند، ارائه خواهد شد.

1. Alternative dispute resolution.

۱. شناخت دادرسی خصوصی

۱-۱. مفهوم دادرسی خصوصی

«دادرسی خصوصی»^۱ در حقیقت شیوه‌ای ساختاریافته برای دستیابی به توافق از طریق مذاکره است. گرچه شبیه دادرسی سریع طراحی شده، اما در اصل فضایی برای شنیدن دیدگاه طرف مقابل و تلاش برای مصالحه است. این شیوه روشی جایگزین برای حل و فصل اختلافات بوده که در آن طرفین دعوا وکلای خود را برای ارائه ادله، همانند دادگاه واقعی، حاضر می‌کنند (Morgan, 2012, p. 56)؛ حتی در صورت عدم توافق، طرفین با آمادگی نسیی وارد دادرسی واقعی خواهند شد. رایج‌ترین شکل این دادرسی، ارائه خلاصه‌ای از پرونده هر طرف به هیئتی از نمایندگان ارشد با اختیار مصالحه است. این هیئت را فردی بی‌طرف، که طرفین برمی‌گزینند، رهبری می‌کند. پس از ارائه لایحه توسط طرفین، نمایندگان، که معمولاً مدیران ارشد تجاری هستند، با اختیار حل و فصل اختلاف به داوری مشاور بی‌طرف می‌نشینند. در پایان جلسه، فرد بی‌طرف نتیجه‌ای مشخص را پیشنهاد می‌دهد. سپس اعضای هیئت با تکیه بر مستندات ارائه شده و پیشنهاد مطروحه، برای دستیابی به توافق تلاش می‌کنند. در صورت عدم توافق، مشاور بی‌طرف می‌تواند به درخواست طرفین، میانجیگری کند یا نظر غیرالزام‌آوری در خصوص نتیجه احتمالی پرونده در دادگاه صادر کند (Thomson, 2009, p. 210). اختیارات فرد بی‌طرف در توافق‌نامه دادرسی خصوصی تعیین می‌شود و طرفین می‌توانند دامنه این اختیارات را به‌طور گسترده یا محدود تعریف کنند. اختیارات فرد بی‌طرف در دادرسی خصوصی شامل تعیین جدول زمانی رسیدگی در صورت عدم توافق طرفین، ریاست جلسه برای اطمینان از رعایت برنامه توسط طرفین، طرح پرسش از شهود یا نمایندگان طرفین، مذاکره جداگانه با هریک از طرفین در صورت لزوم و صدور نظر کتبی غیرالزام‌آور است (Frey, 2003, p. 31).

دادرسی خصوصی فرایندی کاملاً اختیاری است و فقط با رضایت همه طرفین انجام می‌شود. در صورت عدم حصول توافق، طرفین می‌توانند از روش‌های دیگر حل و فصل اختلاف استفاده کنند. آنچه از تعاریف فوق و مطالعه منابع مرتبط به دست می‌آید این است که «دادرسی خصوصی» فرایند حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلاف است که هدف اصلی آن قرار دادن مدیران ارشد طرفین در محیطی است که نقاط ضعف و قوت اختلافات آن‌ها در نظر گرفته و از نتیجه احتمالی طرح اختلاف در دادگاه مطلع می‌شوند. اعتقاد بر این است که از این طریق، تجار بر خطرات طرح اختلاف در دادگاه و زمان و هزینه‌های مربوط به رسیدگی قضایی و همچنین اطلاع از درصد برنده شدن در دادگاه مطلع شده و باعث می‌شود طرفین به نتیجه‌ای نهایی برسند. با این حال، برای رسیدن به این هدف، ممکن است از تشریفات رسیدگی قضایی مانند جلسه دادرسی و حضور شخص ثالث بی‌طرف نیز استفاده کنند. این شکل رسمی به مذاکره‌کنندگان این امکان را می‌دهد که با اقداماتی از جمله بحث در مورد نظرات هریک از طرفین و حل و فصل کلیه مسائل فنی، حقوقی و تجاری مورد اختلاف، موانع و مشکلات طرفین را که به اختلاف حقوقی منجر شده است، به بهترین وجه حل کنند.

۱-۱-۱. دادرسی خصوصی در حقوق ایران

هنگامی که حقوق ایران بررسی می‌شود، این موضوع به وضوح روشن است که دادرسی خصوصی در حقوق ایران جریان نداشته و فاقد سابقه است؛ اما نهادهایی همانند داوری و میانجیگری در حقوق ایران وجود دارد که امکان دارد این شبهه ایجاد شود که مابین دادرسی خصوصی و نهادهای مذکور تفاوتی وجود نداشته و نهادهای مذکور از یک جنس‌اند. اگرچه شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف (ADR) در یک دیدگاه کلی یک هدف را دنبال می‌کنند و آن هم جلوگیری از دخالت نهادهای قضایی و حل و فصل دعاوی از طریق صلح و سازش است، شیوه‌های رسیدن به مقصود متفاوت است؛ به نحوی که دادرسی خصوصی تا حد زیادی می‌تواند این مهم را با دقت و سرعت و مبتنی بر توافق طرفین برآورده کند (کارخانه و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۶۹). در دادرسی خصوصی، نه قاضی وجود دارد و نه آیین‌های دادرسی طولانی مدت به کار گرفته می‌شوند

1. Private proceedings

و نسبت به نهاد داوری و میانجیگری، تصمیمات خیلی سریع حاصل می‌شوند. این تصمیمات نه از طریق اشخاص ثالثی همچون قضات یا مؤسسات داوری یا فرد مورد وثوق برای میانجیگری، بلکه توسط مدیرانی اتخاذ می‌شوند که دارای مهارت‌های مدیریتی و اغلب مرتبط با موضوع (مثلاً تجار عالی‌رتبه و دارای سابقه درخشان و مرتبط با حوزه اختلاف تجاری) هستند (Eaton, 2006, p. 56). در واقع دادرسی خصوصی نوع مصالحه ساختاریافته از حل اختلاف محسوب می‌شود که تمام طرف‌ها داوطلبانه وارد فرایند حل اختلاف می‌شوند و هرکدام از طرف‌ها، می‌توانند هر زمان که مایل بودند از ادامه این فرایند انصراف دهند؛ درحالی‌که داوری عقد لازم محسوب شده و در صورت ارجاع به آن افراد حق خروج از آن را نداشته یا میانجیگری بعد از توافق برای حل اختلاف قابل عدول نیست.

دادرسی خصوصی ضمانت اجرای نهاد داوری یا میانجیگری را ندارد و افراد تکلیفی به اجرای تصمیم ثالث ندارند؛ بنابراین اگر یک طرف براساس توافق حل اختلاف صورت گرفته وظایف خود را انجام ندهد، این خود ممکن است به ایجاد اختلافی جدید میان طرفین منجر شود؛ به این نحو که طرفی که براساس توافق متضرر شده است، باید علیه طرفی که توافق را اجرا نکرده یا طرفی که طبق آن توافق مسئول انجام تعهدات شده اقامه دعوی کند و اجبار وی را به انجام تعهد بخواهد و همچنین می‌تواند در صورت ورود خسارت، دعوی مطالبه خسارت مطرح کند (Vaughn, 1998, p. 9). همچنین دادرسی خصوصی به طرفین اختلاف، این امکان را می‌دهد که دفاعیات و اظهارات خود را قبل از حضور احتمالی در دادگاه ارائه و آزمایش کنند. همچنین قدرت موقعیتی طرف مقابل خود را ارزیابی کنند و تصمیمات شخص ثالث را در موضوع مورد اختلاف بشنوند. در نهایت امکان دارد این بررسی به حل اختلاف و توافق برای صلح و سازش منجر شود (Kat & Kovack, 2016, p. 13).

۱-۲. ویژگی‌های دادرسی خصوصی

شناخت ویژگی دادرسی خصوصی به شناخت بهتر و تفاوت آن با نهادهای مشابه همچون، داوری، میانجیگری و... منجر می‌شود. یکی از ویژگی‌های بارز دادرسی خصوصی «داوطلبانه بودن»^۱ آن است؛ با این توضیح که برخلاف دعاوی قضایی که در آن‌ها حضور طرفین الزامی است، در دادرسی خصوصی طرفین باید به‌صراحت رضایت خود را برای حل و فصل اختلاف از طریق این روش اعلام کنند. این رضایت معمولاً به‌صورت کتبی اخذ می‌شود و در توافق‌نامه‌ای به نام «توافق‌نامه دادرسی خصوصی» ذکر می‌شود. به‌طور کلی الزامی برای توافق در طول دادرسی خصوصی وجود ندارد و نظر فرد بی‌طرف نیز الزام‌آور نیست؛ بلکه راه‌حل‌ها از طریق اجماع حاصل می‌شود. با این حال، طرفین می‌توانند این فرایند را به گونه دیگری ساختار دهند (Clare, 2012, p. 122).

دومین ویژگی «غیررسمی»^۲ بودن است. دادرسی خصوصی، برخلاف رویه‌های رسمی و پیچیده دادگاه‌ها، ماهیت غیررسمی دارد. این امر به معنای نبود قواعد و مقررات ثابت و از پیش تعیین شده برای روند دادرسی است. طرفین در این روش آزادند در مورد چهارچوب کلی رسیدگی، از جمله جدول زمانی، نحوه ارائه ادله و شواهد و قواعد حاکم بر فرایند کشف ادله، به توافق برسند. این توافقات در توافق‌نامه دادرسی خصوصی به‌طور شفاف و دقیق درج می‌شوند (Clare, 2012, p. 122). این روش در واقع فرایندی غیرقضایی محسوب می‌شود؛ به این معنا که برخلاف دعاوی قضایی، که در دادگاه‌ها و تحت نظارت قاضی برگزار می‌شوند، دادرسی خصوصی در مکانی غیررسمی و بدون حضور مقامات قضایی برگزار می‌شود. این امر باعث حفظ حریم خصوصی طرفین و جلوگیری از افشای اطلاعات حساس مرتبط با پرونده می‌شود. پس از ارائه هر طرف، رئیس هیئت بی‌طرف راه‌حلی مشورتی و غیرالزام‌آور صادر می‌کند. سپس نمایندگان طرفین در هیئت و مشاوران منتخب آن‌ها براساس آن توصیه برای دستیابی به توافق تلاش می‌کنند. ممکن است از فرد بی‌طرف دعوت شود تا در طول مذاکرات به‌عنوان میانجی یا تسهیل‌کننده عمل کند.

1. Being voluntary
2. unofficial

ویژگی سوم «آگاهی محرمانه»^۱ است؛ با این توضیح که دادرسی خصوصی روندی محرمانه است. به‌طورکلی، باید محدودیت‌های افشای اطلاعات و الزام به افشای اطلاعات طبق قانون دسترسی به اطلاعات و قانون حفظ حریم خصوصی، که در بسیاری از کشورها به تصویب رسیده، رعایت شود. با وجود این که تضمینی برای حل و فصل اختلاف وجود ندارد، آماده‌سازی و اجرای دادرسی خصوصی به طرفین درک بهتری از پرونده خود و همچنین درک درستی از موضع طرف مقابل می‌دهد. این امر در صورت لزوم ادامه مسیر پرونده در دادگاه بسیار مفید خواهد بود (Clare, 2012, p. 122).

چهارمین ویژگی «تسریع در حل اختلاف»^۲ است. فرایند سریع دادرسی خصوصی در مقایسه با دادرسی رسمی، از نظر زمان و هزینه بسیار مقرون به‌صرفه‌تر بوده و در مسیر دادرسی خصوصی در روابط تجاری طرفین خللی ایجاد نمی‌کند که این امر در صورت تمایل طرفین به حفظ روابط تجاری بسیار حائز اهمیت بوده و به‌طورکلی سرنوشت نهایی اختلاف، در اختیار طرفین قرار دارد. جلسه دادرسی خصوصی به هر طرف این امکان را می‌دهد تا استدلال‌های طرف مقابل را فوراً بشنود و نقاط ضعف و قوت پرونده خود و طرف مقابل را بسنجد و میزان آمادگی لازم برای دادرسی رسمی در صورت موفق نشدن در دستیابی به توافق را در کوتاه‌ترین زمان ارزیابی کنند (Ware, 2016, p. 76).

بررسی به عمل آمده ویژگی‌های دادرسی خصوصی لزوم بررسی تطبیقی مؤسسات داوری را در حقوق ایران ایجاب می‌کند. مؤسسات داوری یک شکل خصوصی از رسیدگی قضایی در خارج از سیستم دادگاه است که در آن، طرفین می‌توانند داور یا هیئت داوران را انتخاب کنند. در این شیوه، طرفین در نظر دارند آیین رسیدگی حاکم را به‌شکلی غیررسمی‌تر و منعطف‌تر از روال دادگاه اجرا کنند. در این فرایند، داور مکلف است تشریفات قانونی را رعایت کرده و تصمیمی الزام‌آور را به‌شکلی قابل اجرا اتخاذ کند (مستفاد از مواد ۴۷۷ و ۴۸۹ از ق.آ.د.م). برخلاف تصمیم دادگاه، عموماً مرحله تجدیدنظر در مورد این رأی وجود ندارد.

با این توضیح کوتاه، مشخص می‌شود مؤسسات داوری در صدد این هستند که اختلافات را خارج از دادگاه و با صلح و سازش مختومه کنند؛ اما تفاوت‌های آشکاری مابین این دو نهاد معرفی شده وجود دارد. دلایل اصلی تفاوت این است که دادرسی خصوصی و ارجاع به مؤسسات داوری توافقی هستند؛ اما داوری به تصمیم الزام‌آور و لازم‌الاجرا منتهی می‌شود؛ درحالی که در دادرسی خصوصی امکان ارشاد در راستای حل و فصل اختلاف و نه لزوماً توافق وجود دارد. افزون بر این، آیین‌های رسیدگی که از طریق آن‌ها می‌توان به نتیجه‌ای دست یافت، نسبتاً متفاوت هستند. در داوری، این وظیفه داور است که براساس آنچه در حقوق انگلیس «عدالت طبیعی»^۳ نامیده می‌شود اقدام کند. این مقررات قانونی به دست داور قابل تغییر نیستند و داور مکلف به رعایت چهارچوب‌های قانونی است؛ درحالی که در دادرسی خصوصی، با توجه به وجود جو دوستانه با حاکمیت مقررات سخت و خشن قانونی مطابقت نداشته و برخلاف توافق‌نامه داوری، که لازم‌الاجراست، در دادرسی خصوصی لزومی بر قبول نظر ثالث وجود ندارد. وجه ارزنده دادرسی خصوصی به نسبت داوری در این است که داوری صرفاً در راستای حل و فصل اختلاف براساس اصول عدل و انصاف است؛ اما در دادرسی خصوصی در دعاوی تجاری ارائه راه‌حل‌های تجاری نوآورانه در راستای تسهیل اختلاف در قالب ارشاد وجود دارد و به جای فضای «برنده - بازنده» در محیط داوری در دادرسی خصوصی، اصل بر ارائه راه‌حل‌های «برد - برد» برای ادامه و حفظ و بقای روابط تجاری - اقتصادی طرفین است (Berger, 2007, p. 90).

در مقابل ویژگی‌های مثبت که در بالا ذکر شد، برخی از نویسندگان از «دادرسی خصوصی» انتقاد کرده و معتقدند صرف هزینه و زمان برای دادرسی خصوصی ممکن است در صورتی که طرفین می‌توانستند از طریق مذاکره مستقیم یا میانجیگری به توافق برسند، بیهوده باشد. در صورت موفق نشدن، زمانی که صرف دادرسی خصوصی می‌شود ممکن است به تأخیر در حل و فصل نهایی اختلاف از طریق فرایندهای قضایی مانند داوری یا دادرسی رسمی منجر شود و از طرفی چون حضور مدیران ارشد به‌عنوان اعضای هیئت و مذاکره‌کننده در دادرسی خصوصی ضروری است، این زمان از رسیدگی به سایر پرونده‌ها و امور محول شده به مدیریت کاسته می‌شود. چنانچه طراحی فرایند مناسب نباشد یا طرفین

1. Confidential knowledge
2. Accelerate dispute resolution
3. natural justice

جدیت کافی نداشته باشند، حضور مدیریت ارشد بی‌فایده بوده و درنهایت برگزاری جلسه دادرسی خصوصی، به‌جای ایجاد فضایی برای همکاری، ممکن است باعث تقابل شدیدتر مواضع طرفین شود (Pirie, 2009, p. 87).

۳-۱. سیر اجرایی دادرسی خصوصی

سیر اجرایی دادرسی خصوصی شامل توافق، آماده‌سازی، رائه‌ها، مذاکره و نتیجه است که هریک به‌طور جداگانه، بررسی خواهند شد.

۱-۳-۱. توافق بر دادرسی خصوصی

مرحله اول دادرسی خصوصی، که «توافق بر دادرسی خصوصی»^۱ نامیده می‌شود، گامی حیاتی برای تضمین موفقیت این فرایند حل‌وفصل اختلاف است. در این مرحله، هر دو طرف درگیر در اختلاف باید داوطلبانه و کتبی با انجام دادرسی خصوصی و رعایت شرایط آن موافقت کنند. طرفین باید به‌وضوح بیان کنند که هدف از دادرسی خصوصی چیست. آیا هدف رسیدن به توافقی نهایی است یا صرفاً به‌منظور تبادل اطلاعات و ارزیابی نقاط قوت و ضعف هر طرف انجام می‌شود؟ باید با دقت توافق شود که چه موضوعاتی در دادرسی خصوصی بررسی خواهد شد. این امر به‌منظور جلوگیری از انحراف بحث و تمرکز بر مسائل کلیدی ضروری است. باید تاریخ، زمان و مکان برگزاری دادرسی خصوصی به‌طور توافقی تعیین شود. این امر باید با درنظرگرفتن برنامه زمانی هر دو طرف و در مکانی مناسب و بی‌طرف انجام شود. همچنین توافق بر انتخاب شخص ثالث بی‌طرف مانند یک قاضی بازنشسته یا وکیلی با تجربه، برای نظارت بر دادرسی خصوصی و تسهیل روند آن مهم است. این شخص باید مورد اعتماد هر دو طرف باشد و از تخصص و دانش لازم برای رسیدگی به موضوع مدنظر برخوردار باشد. لازم به ذکر است توافق درمورد قوانین و مقررات حاکم بر دادرسی خصوصی، ازجمله قوانین مربوط به کشف و ارائه شواهد، نحوه ارائه ادله و نحوه تصمیم‌گیری نهایی، ضروری است (Barrett, 2004, p. 56).

۱-۳-۲. آماده‌سازی برای دادرسی خصوصی

مرحله دوم دادرسی خصوصی، که «آماده‌سازی»^۲ نامیده می‌شود، در تضمین ارائه پرونده‌ای قوی و متقاعدکننده توسط هر دو طرف در این فرایند حل‌وفصل اختلاف نقش کلیدی دارد. در این مرحله، هر دو طرف باید فعالانه برای دادرسی خصوصی آماده شوند تا بتوانند به‌طور مؤثری در مقابل شخص ثالث بی‌طرف و طرف مقابل خود استدلال کنند. از لحاظ بررسی تطبیقی می‌توان به‌بند داوری در قراردادهای تجاری در حقوق ایران به‌عنوان استفاده از دادرسی خصوصی استناد کرد که درصورت بروز اختلاف مابین طرفین قرارداد شرط داوری طرفین را برای حل اختلاف از طریق داوری آماده می‌کند. اقدامات کلیدی در مرحله آماده‌سازی شامل موارد ذیل است:

الف) جمع‌آوری مدارک و شواهد: هر دو طرف باید تمام اسناد، مدارک، و شواهدی را که از ادعای آن‌ها پشتیبانی می‌کند جمع‌آوری کنند. این امر شامل قراردادهای، ایمیل‌ها، نامه‌ها، گزارش‌ها و هرگونه مدرک دیگری است که می‌تواند به اثبات موضع آن‌ها کمک کند؛

ب) آماده‌سازی شهود: با این توضیح که اگر طرفین قصد استفاده از شهود در دادرسی خصوصی دارند، باید آن‌ها را برای ارائه شهادت خود به‌طور کامل آماده کنند. این امر عبارت است از: مصاحبه با آن‌ها، مرور شهادت آن‌ها و اطمینان از این‌که آن‌ها با موضوع مورد بحث و نقش خود در دادرسی خصوصی آشنا هستند.

ج) نوشتن خلاصه‌ای از پرونده: با این توضیح که هر دو طرف باید خلاصه‌ای از پرونده خود را تهیه کنند که شامل شرح مختصری از حقایق، ادعاها و استدلال‌های قانونی آنها باشد. این خلاصه باید به گونه‌ای نوشته شود که شخص ثالث بی‌طرف و طرف مقابل بتوانند به‌راحتی آن را درک کنند؛

1. Agreement on private proceedings
2. Preparation

(د) آشنایی با قوانین حاکم بر دادرسی خصوصی: هر دو طرف باید با قوانین و مقرراتی که بر دادرسی خصوصی حاکم هستند به طور کامل آشنا شوند. این امر شامل قوانین مربوط به کشف و ارائه مدارک و شواهد، نحوه ارائه ادله و نحوه تصمیم‌گیری نهایی می‌شود؛
(و) آشنایی با شخص ثالث بی طرف: هر دو طرف باید در مورد سابقه، تخصص و رویکرد شخص ثالث بی طرف در حل‌وفصل اختلافات تحقیق کنند. این امر به آن‌ها کمک می‌کند تا برای دادرسی خصوصی به طور مؤثرتری آماده شوند و انتظارات خود را به طور واقع‌بینانه تنظیم کنند.

۱-۳-۳. ارائه‌ها در دادرسی خصوصی

مرحله سوم دادرسی خصوصی، که «ارائه‌ها»^۱ نامیده می‌شود، در تضمین ارائه پرونده‌ای قوی و متقاعد کننده توسط هر دو طرف در این فرایند حل‌وفصل اختلاف نقش اصلی دارد. در این مرحله، هر دو طرف باید فعالانه برای دادرسی خصوصی آماده شوند تا بتوانند به طور مؤثری در مقابل شخص ثالث بی طرف و طرف مقابل خود استدلال کنند. از لحاظ بررسی تطبیقی، می‌توان به بند داوری در قراردادهای تجاری در حقوق ایران به‌منزله استفاده از دادرسی خصوصی استناد کرد که در صورت بروز اختلاف مابین طرفین قرارداد، شرط داوری طرفین را برای حل اختلاف از طریق داوری آماده می‌کند. اقدامات کلیدی در مرحله آماده‌سازی شامل موارد ذیل است:

(الف) جمع‌آوری مدارک و شواهد: هر دو طرف باید تمام اسناد، مدارک، و شواهدی را که از ادعای آن‌ها پشتیبانی می‌کند جمع‌آوری کنند. این امر شامل قراردادهای، ایمیل‌ها، نامه‌ها، گزارش‌ها و هرگونه مدرک دیگری است که می‌تواند به اثبات موضع آن‌ها کمک کند؛
(ب) آماده‌سازی شهود: با این توضیح که اگر طرفین قصد استفاده از شهود در دادرسی خصوصی را دارند، باید آن‌ها را برای ارائه شهادت خود به طور کامل آماده کنند. این امر عبارت است از: مصاحبه با آن‌ها، مرور شهادت آن‌ها و اطمینان از این‌که آن‌ها با موضوع مدنظر و نقش خود در دادرسی خصوصی آشنا هستند؛

(ج) نوشتن خلاصه‌ای از پرونده: با این توضیح که هر دو طرف باید خلاصه‌ای از پرونده خود را تهیه کنند که شامل شرح مختصری از حقایق، ادعاها و استدلال‌های قانونی آن‌ها باشد. این خلاصه باید به‌گونه‌ای نوشته شود که شخص ثالث بی طرف و طرف مقابل بتوانند به راحتی آن را درک کنند؛

(د) آشنایی با قوانین حاکم بر دادرسی خصوصی: هر دو طرف باید با قوانین و مقرراتی که بر دادرسی خصوصی حاکم‌اند کاملاً آشنا شوند. این امر شامل قوانین مربوط به کشف و ارائه مدارک و شواهد، نحوه ارائه ادله و نحوه تصمیم‌گیری نهایی می‌شود؛
(ه) آشنایی با شخص ثالث بی طرف: هر دو طرف باید در مورد سابقه، تخصص و رویکرد شخص ثالث بی طرف در حل‌وفصل اختلافات تحقیق کنند. این امر به آن‌ها کمک می‌کند تا برای دادرسی خصوصی به طور مؤثرتری آماده شوند و انتظارات خود را واقع‌بینانه تنظیم کنند.

۱-۳-۴. مذاکره در دادرسی خصوصی

مرحله چهارم دادرسی خصوصی، که مذاکره نامیده می‌شود، فرصتی برای طرفین درگیر در اختلاف است تا با کمک شخص ثالث بی طرف برای رسیدن به توافقی نهایی تلاش کنند. در این مرحله، هر دو طرف باید با حسن نیت و انعطاف‌پذیری مذاکره کنند تا راه‌حلی بیابند که برای هر دو طرف قابل قبول باشد. اقدامات کلیدی در مرحله مذاکره شامل موارد ذیل است:

(الف) شناسایی منافع کلیدی: در ابتدای مرحله مذاکره، هر دو طرف باید منافع کلیدی خود را در این اختلاف شناسایی کنند. این امر به آن‌ها کمک می‌کند تا درک کنند که چه چیزی برای هر طرف مهم است و چه چیزی قابل مذاکره است؛

(ب) ارائه پیشنهادات: پس از شناسایی منافع کلیدی، هر دو طرف باید پیشنهاداتی را برای حل‌وفصل اختلاف ارائه دهند. این پیشنهادات باید واقع‌بینانه و مبتنی بر درک واضح از موضوع مورد بحث باشد؛

ج) مناقشه و مصالحه: هر دو طرف باید در مورد پیشنهادات ارائه شده بحث و گفت‌وگو و در صورت لزوم مصالحه کنند. این امر مستلزم تمایل به گوش دادن به دیدگاه طرف مقابل و یافتن زمینه‌های مشترک است؛
د) تنظیم توافق: اگر هر دو طرف بتوانند به توافقی برسند، باید آن را به صورت کتبی تنظیم کنند. این توافق باید شامل تمام شرایط توافق شده باشد و هر دو طرف امضا کنند (Moffitt, 2014, p. 120).

۱-۳-۵. سرانجام دادرسی خصوصی

سرانجام دادرسی خصوصی، وفق آنچه در جلسه سپری شده، امکان دارد با یکی از سه حالت ذیل به پایان رسد:
الف) توافق: اگر طرفین بتوانند در مورد راه‌حلی توافقی مذاکره کنند، دادرسی خصوصی با یک توافق به پایان می‌رسد. این توافق باید کتبی باشد و توسط هر دو طرف امضا شود؛
ب) عدم توافق: اگر طرفین نتوانند در مورد راه‌حلی توافقی مذاکره کنند، دادرسی خصوصی با عدم توافق به پایان می‌رسد. در این صورت، طرفین ممکن است تصمیم بگیرند که به دنبال سایر روش‌های حل و فصل اختلاف، مانند داوری یا دادرسی باشند؛ ج) ادامه مذاکره: اگر طرفین به پیشرفت در دادرسی خصوصی نزدیک باشند، اما هنوز نتوانسته باشند به توافقی نهایی برسند، ممکن است تصمیم بگیرند که به مذاکره در خارج از فرایند دادرسی خصوصی ادامه دهند (Cheney, 2001, p. 51).

۲. چالش‌ها و راهکارهای مطلوب دادرسی خصوصی

۱-۲. چالش‌های دادرسی خصوصی

دادرسی خصوصی، به منزله جایگزینی برای حل و فصل دعاوی تجاری، مزایای شایان توجهی از جمله سرعت، صرفه‌جویی در هزینه و حفظ روابط بین طرفین را ارائه می‌دهد. با وجود این، همانند هر فرایندی، چالش‌هایی نیز به همراه دارد که پیش از آغاز آن باید به دقت بررسی شوند. چالش‌های دادرسی خصوصی شامل موارد ذیل است:

الف) «عدم قطعیت در نتیجه»^۱: با این توضیح که ماهیت غیرالزام‌آور دادرسی خصوصی به این معناست که هیچ تضمینی برای حصول توافق نهایی وجود ندارد. این امر می‌تواند برای طرفین درگیر، که خواهان حل و فصل قطعی و دائمی اختلاف خود هستند، ناامیدکننده باشد (Kanowitz, 2002, p. 81).

ب) «هزینه‌های بالقوه»^۲: به ویژه زمانی که شامل به کارگیری وکلا و متخصصان مجرب باشد پرهزینه است. این هزینه‌ها ممکن است برای کسب و کارهای کوچک یا افراد با منابع محدود بازدارنده باشد؛

ج) نیاز به آمادگی: دادرسی خصوصی مستلزم آمادگی درخور توجهی، از جمله جمع‌آوری مستندات و مصاحبه با شهود و تدوین استدلال‌های حقوقی است. این امر ممکن است برای طرفین درگیر، که زمان یا منابع کافی در اختیار ندارند، چالش برانگیز باشد؛

د) انتخاب شخص ثالث بی طرف: یافتن فردی بی طرف و صالح، که مورد اعتماد هر دو طرف باشد، ممکن است دشوار باشد. عدم توافق طرفین در انتخاب این فرد، ممکن است به تأخیر یا اختلال در روند دادرسی خصوصی منجر شود؛

ه) کنترل محدود بر فرایند: در دادرسی خصوصی، کنترل فرایند تا حدی از دست طرفین درگیر خارج شده و به شخص ثالث واگذار می‌شود. این شخص ثالث ممکن است دیدگاه یا تجربه‌ای مشابه طرفین درگیر در اختلاف نداشته باشد. همین امر نگرانی‌هایی را در خصوص انصاف و عدالت فرایند به وجود می‌آورد؛

1. Uncertainty in the result
2. Potential costs

ی) فشار برای توافق: طرفین درگیر در دادرسی خصوصی ممکن است تحت فشار قرار بگیرند تا به توافقی ولو نامناسب تن در دهند. این امر به توافقات ناعادلانه یا مغایر با منافع آن‌ها منجر می‌شود؛

و) محدودیت در پیچیدگی پرونده‌ها: دادرسی خصوصی ممکن است برای پرونده‌های پیچیده با مسائل حقوقی یا فنی متعدد مناسب نباشد (Kanowitz, 2002, p. 82-83)؛ نتیجه آن‌که دادرسی خصوصی، به‌رغم مزایای قابل‌توجه، معایب و چالش‌های خاص خود را نیز دارد. قبل از شروع دادرسی خصوصی، طرفین درگیر باید کاملاً این چالش‌ها را ارزیابی کنند و با در نظر گرفتن شرایط خود، در خصوص مناسب بودن یا نبودن این روش برای حل‌وفصل اختلافات تصمیم‌گیری کنند. از لحاظ بررسی تطبیقی، نهاد داوری را با مزایایی از قبیل کاهش هزینه‌های دادرسی و نقش داوری در حل‌وفصل اختلافات تجاری مهم‌ترین دلیل کارایی داوری در نظام حقوقی ایران در غیاب نهاد دادرسی خصوصی دانست؛ منتها ساختار حقوقی نهاد داوری در ایران به دلیل وجود ساختار دوگانه قوانین با ابهامات و خلأهای فراوانی روبه‌روست و همین امر سبب نارسایی‌ها و چالش‌هایی درباره نهاد داوری شده و در نتیجه رغبت عمومی برای ارجاع دعاوی به داوری را کاهش داده است. مواردی از قبیل: ۱. عدم تعیین مشخص ویژگی استقلال و بی‌طرفی وی درباره داور اختصاصی؛ ۲. تعارض در صلاحیت قضایی و داوری؛ ۳. خلأهای قانونی درباره قرار کارشناسی صادره از جانب داور؛ ۴. ابهام قانونی درباره صدور دستور موقت و تأمین را می‌توان مهم‌ترین چالش‌های پیش روی نهاد داوری دانست. در کنار بررسی چالش‌های پیش‌گفته در راستای ایجاد رسمی نهاد دادرسی خصوصی و بهره‌مندی از مزایای آن در حقوق ایران، ضمن عدم مغایرت با مبانی فقهی و تأکید بر حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات، می‌توان با برطرف کردن چالش‌های فوق با توجه به تراکم موجود در دادگاه‌ها در خصوص پرونده‌های تجاری با هدف استفاده از ظرفیت‌های دادرسی خصوصی گام‌های مثمر ثمری برداشت؛ بنابراین برای پیاده‌سازی نهاد مذکور، مهم‌ترین اقدام معرفی دادرسی خصوصی در ادبیات نظام حقوقی ایران و تبیین مزایای استفاده از آن در دعاوی تجاری و در نهایت ایجاد زمینه‌های تأسیس مؤسسات فعال دادرسی خصوصی و از همه مهم‌تر، تصویب قوانین مناسب بر مبنای دادرسی خصوصی با رویکرد حمایتی و ترغیب اشخاص در دعاوی تجاری است.

۲-۲. برون‌رفت از چالش‌های دادرسی خصوصی (راهکارهای مطلوب)

دادرسی خصوصی، به‌رغم مزایای درخور توجهی که ارائه می‌دهد، با چالش‌هایی نیز همراه است که باید برای غلبه بر آن‌ها تدابیری اندیشیده شود.

اولین راهکار مطلوب انتخاب دقیق شخص ثالث بی‌طرف در دادرسی خصوصی است. طرفین اختلاف باید معیارهای دقیق و مشخصی را برای «انتخاب شخص ثالث بی‌طرف»، از جمله بی‌طرفی، تخصص، تجربه و مهارت‌های میانجیگری یا داوری، تعیین کنند. سوابق و رزومه افراد مدنظر باید به دقت بررسی شود تا از صلاحیت و تجربیات آن‌ها در زمینه‌های مرتبط اطمینان حاصل شود. همچنین با هریک از گزینه‌های منتخب، مصاحبه حضوری یا تلفنی انجام شود و ضمن ارزیابی شخصیت و مهارت‌های میانجیگری آن‌ها، دیدگاه و رویکردشان به حل‌وفصل اختلاف روشن شود. در نهایت، بهتر است شخص ثالثی انتخاب شود که مورد اعتماد و تأیید هر دو طرف درگیر در اختلاف باشد (Abbott, 2004, p. 90).

راهکار دوم «جمع‌آوری مستندات»^۱ است. طرفین اختلاف باید تمام اسناد و مدارک مرتبط با اختلاف را جمع‌آوری و به‌طور منظم سازمان‌دهی کنند (Billings, 1990, p. 45). همچنین لازم است طرفین اختلاف با تمام افرادی که می‌توانند، در مورد جزئیات اختلاف اطلاع‌رسانی کنند و اظهارات شهود با دقت ثبت و ضبط شده و در صورت نیاز از آن‌ها بخواهند که اظهاراتشان را به صورت کتبی ارائه دهند. در نهایت طرفین اختلاف با وکیل یا متخصصی حقوقی مشورت کنند تا استدلال‌های حقوقی خود را با دقت و قانونی تدوین کنند (Abbott, 2000, p. 42).

1. Collecting documents

سومین راهکار «برقراری انتظارات واقع‌بینانه»^۱ است. دادرسی خصوصی فرایندی غیرالزام‌آور است و هیچ تضمینی برای حصول توافق نهایی وجود ندارد؛ لذا طرفین اختلاف باید از تعیین اهداف غیرواقع‌بینانه و ایجاد توقعات بی‌مورد خودداری کنند و به جای تمرکز بر موضع خود، بر یافتن راه‌حلی که منافع هر دو طرف را تأمین کند، تمرکز کنند. همچنین طرفین اختلاف برای انعطاف‌پذیری و پذیرش راه‌حل‌های جایگزین در صورت لزوم، آمادگی ذهنی خود را نشان دهند (Silas, 1992, p. 45).

راهکار چهارم «ارتباط صادقانه به همراه تمرکز بر منافع»^۲ است. با این توضیح که طرفین اختلاف باید با طرف مقابل و شخص ثالث بی‌طرف به طور شفاف و صادقانه ارتباط برقرار کرده و اطلاعات و دیدگاه‌های خود را کاملاً بیان کنند و به صحبت‌های طرف مقابل با دقت هرچه تمام‌تر گوش فرادهند (Omlie & Davis, 2001, p. 81). طرفین به دیدگاه‌ها و نظرات طرف مقابل، حتی اگر با آن‌ها مخالف هستند، احترام بگذارند و از به کار بردن لحن تهاجمی یا توهین‌آمیز خودداری کرده و در نهایت طرفین تعهد خود را به حل و فصل اختلاف از طریق دادرسی خصوصی نشان داده و برای یافتن راه‌حل با طرف مقابل همکاری کنند. به وضوح باید منافع هر طرف مشخص شود که در این اختلاف چه چیزی برای آن‌ها مهم است و چه منافع و خواسته‌هایی دارند (Barr, 1998, p. 213). در این میان، طرفین باید به خواسته‌ها و نگرانی‌های طرف مقابل نیز توجه کنند و بکوشند راه‌حلی بیابند که منافع هر دو طرف را تأمین کرده و از راه‌حل‌های خلافانه و ابتکاری برای حل و فصل اختلاف استفاده کنند. البته لازم به ذکر است که همه این موارد باید فوراً و به دور از هرگونه تأخیر آغاز شود. در صورت امکان، طرفین اختلاف باید دادرسی خصوصی را در مراحل اولیه اختلاف آغاز کنند؛ زیرا این امر می‌تواند به حل سریع‌تر و کم‌هزینه‌تر اختلاف کمک کند. در نهایت برای رسیدن به نتیجه مطلوب بهتر است از به تعویق انداختن یا تأخیر در روند دادرسی خصوصی خودداری شود. تعویق می‌تواند حل و فصل اختلاف، به‌ویژه در دعاوی تجاری، وضعیت را دشوارتر و هزینه‌ها را افزایش دهد (Page & Lees, 2002, p. 81).

راهکار پنجم «محدود کردن اطلاعات افشا شده»^۳ است. با این توضیح که فقط اطلاعاتی را که برای حل و فصل اختلاف ضروری است باید افشا کرد؛ بنابراین از به اشتراک گذاشتن اطلاعات محرمانه یا غیرمرتبط خودداری شود و در صورت نیاز لازم است از توافق‌نامه محرمانگی برای محافظت از اطلاعات حساس استفاده شود. آخرین راهکار «بودجه‌بندی»^۴ است. قبل از شروع دادرسی خصوصی، باید برآوردی از هزینه‌های احتمالی انجام داد و بودجه‌ای مناسب تعیین کرد. همچنین در طول روند دادرسی خصوصی، باید هزینه‌ها را با دقت رصد کرده و در صورت نیاز، برای کاهش هزینه‌ها اقدام کرد (Page, 1999, p. 17).

۳. مصادیق حل و فصل اختلافات تجاری از طریق دادرسی خصوصی

۱-۳. شرکت‌های تله‌کردیت و تی‌آردبلیو

اولین نمونه از دادرسی خصوصی مربوط به پرونده‌ای بین شرکت‌های تله‌کردیت^۵ و تی‌آردبلیو^۶ بود. این پرونده به احتمال نقض حق ثبت اختراع شرکت تله‌کردیت توسط تی‌آردبلیو مربوط می‌شد. تله‌کردیت شرکتی کوچک بود که صاحب حق ثبت اختراع چندین دستگاه رایانه‌ای برای تأیید اعتبارسنجی مشتریان و استفاده از کارت‌های اعتباری بود. این شرکت به تولیدکنندگان متعددی مجوز استفاده از این اختراعات را داده بود. تله‌کردیت ادعا کرد که شرکت بزرگ تی‌آردبلیو با تولید دستگاه‌های تأیید اعتبار خودکار و چک‌های رایانه‌ای، حق اختراع آن‌ها را نقض کرده است. تله‌کردیت به دنبال غرامت ۸ میلیون دلاری و دستور منع نقض حق ثبت اختراع بود. در مقابل، شرکت تی‌آردبلیو نقض را رد کرد و مدعی شد که حق ثبت اختراع تله‌کردیت از نظر قانونی نامعتبر است (Shone, 2007, P. 18). پیچیدگی‌هایی در خصوص حل اختلاف دو شرکت وجود

1. Setting realistic expectations
2. Honest communication with focus on benefits
3. Limiting the information disclosed
4. budgeting
5. TELECREDIT
6. TRW

داشت؛ ازجمله دو طرف مدعی حقانیت خود بودند و یکدیگر را به سوء نیت متهم می‌کردند. حجم زیادی از اطلاعات و شواهد وجود داشت که باید بررسی می‌شد، اختلاف تجاری بین دو شرکت به‌طور فزاینده‌ای وخیم‌تر می‌شد و تلاش‌ها برای مصالحه با شکست مواجه شده بود. با توجه به پیچیدگی و هزینه‌های بالای دادرسی، طرفین به دنبال حل و فصل خارج از دادگاه بودند. پیشنهاد داوری تله‌کردیت رد شد؛ اما مذاکرات مستقیم بین دو طرف به توافق منجر شد. دو طرف توافق کردند که یک «تبادل اطلاعات» شش هفته‌ای داشته باشند و سپس شواهد و استدلال‌های خود را به صورت شفاهی به مدیران ارشد هر دو شرکت ارائه کنند. مدیران ارشد با کمک یک قاضی سابق دادگاه دعاوی ایالات متحده، به‌طور خصوصی برای حل و فصل پرونده تلاش کردند. این فرایند به توافقی غیررسمی منجر شد که به موجب آن، تی‌آردبلیو موظف به پرداخت حق امتیاز به تله‌کردیت در ازای استفاده از اختراعات آن‌ها شد. تله‌کردیت نیز متعهد به پیگیری صدور اختراعات جدید شد (Shone, 2007, p. 19).

۲-۳. ناسا - اسپاسکوم

در سال ۱۹۷۶ ناسا^۱ با شرکت اسپاسکوم^۲ قراردادی به قیمت ثابت برای ساخت و بهره‌برداری از سامانه رهگیری و انتقال داده‌های ماهواره‌ای (تی‌آردی‌اس‌اس) منعقد کرد. این سامانه برای برنامه شاتل فضایی ناسا حیاتی بود و ناسا قرار بود آن را از اسپاسکوم اجاره کند. تی‌آردبلیو، به عنوان پیمانکار فرعی، مسئولیت طراحی و ساخت ماهواره‌ها را برعهده داشت. مواردی که به بروز اختلافات بین طرفین منجر شد عبارت‌اند از: راه‌اندازی تی‌آردی‌اس‌اس با تأخیر شایان توجهی مواجه شد که برنامه فضایی ناسا را مختل کرد و هزینه‌های قابل توجهی به دنبال داشت. هزینه نهایی پروژه به‌طور چشمگیری بیش از مبلغ اولیه قرارداد بود که به دلیل تورم، تغییرات در الزامات فنی و سوء مدیریت پیمانکاران افزایش یافت. همچنین ناسا، اسپاسکوم و تی‌آردبلیو در مورد عملکرد فنی تی‌آردی‌اس‌اس و تفسیر الزامات قراردادی با یکدیگر اختلاف نظر داشتند (Blackford, 2003, p. 45). حل و فصل این اختلافات به دلیل حجم عظیم اطلاعات، مسائل فنی پیچیده، اختلافات قراردادی متعدد و هزینه بالای دادرسی دشوار بود. با توجه به پیچیدگی‌ها و چالش‌های موجود، طرفین تصمیم گرفتند به جای دادرسی خصوصی، دادرسی سنتی را به کار گیرند. مراحل اصلی دادرسی خصوصی در این پرونده به شرح زیر بود:

الف. توافق بر سر فرایند: طرفین در مورد قواعد و رویه‌های دادرسی خصوصی، ازجمله انتخاب داوران، محدودیت کشف اسناد و ساختار ارائه‌ها توافق کردند؛

ب. تبادل اطلاعات: طرفین اطلاعات و اسناد مرتبط با پرونده را به‌طور محدود با یکدیگر و با داوران تبادل کردند؛

ج. ارائه لایحه‌ها: هر طرف لایحه‌ای مختصر حاوی خلاصه‌ای از ادعاها و استدلال‌های خود به همراه ارجاعات به اسناد و شواهد کلیدی ارائه کرد؛

د. ارائه شفاهی: هر طرف در یک ارائه شفاهی سه ساعته به داوران، پرونده خود را تشریح کردند. این ارائه‌ها فرصتی برای طرفین بود تا شواهد و استدلال‌های خود را به‌طور کامل و متقاعد کننده ارائه دهند؛

ه. مذاکره: پس از ارائه‌ها، داوران جلسات مذاکره را با طرفین برگزار کردند تا به آن‌ها در یافتن راه‌حلی رضایت‌بخش کمک کنند. داوران بی‌طرفانه به استدلال‌های طرفین گوش دادند و سؤالاتی را برای روشن شدن نکات مبهم مطرح کردند؛

ی. توافق نهایی: در نهایت طرفین با کمک داوران در خصوص تمام مسائل مورد اختلاف به توافق دست یافتند. این توافق به‌طور کتبی تنظیم و توسط همه طرفین امضا شد (Blackford, 2003, p. 46).

1. NASA: National Aeronautics and Space Administration
2. Spacecom

۳-۳. شرکت رادیو اتوماتیک علیه شرکت تی‌آر دبلو

در این پرونده، شرکت تی‌آر دبلو بخش اف‌ام^۱ رادیوی اتومبیل را تولید می‌کرد که سپس شرکت رادیو اتوماتیک آن را با بخش ای‌ام^۲ خود ترکیب کرده و به مصرف‌کنندگان نهایی می‌فروخت. رادیو اتوماتیک مدعی بود که بخش اف‌ام رادیوی تی‌آر دبلو، که از طریق توزیع‌کنندگان و شبکه‌های فروش خود به بازار عرضه می‌شد، نقص فنی داشته و به درستی طراحی و تولید نشده است. این نقص به گفته رادیو اتوماتیک باعث خرابی گیرنده‌های اف‌ام می‌شد و به تجارت آن‌ها حدود ۲۷ میلیون دلار خسارت وارد کرده بود. تی‌آر دبلو این ادعا را رد کرد و بیان داشت که بخش اف‌ام رادیوی آن‌ها با تمام استانداردهای رادیوهای اتومبیل مطابقت دارد و هرگونه مشکلی ناشی از تقصیر و سهل‌انگاری شرکت رادیو اتوماتیک در نصب و ترکیب این بخش با بخش ای‌ام بوده است. این پرونده تقریباً پنج سال درگیر اختلاف و کشمکش‌های حقوقی بود. تا آن زمان، هزینه‌های دادرسی از یک میلیون دلار فراتر رفته بود و پیش‌بینی می‌شد که آماده شدن برای دادگاهی کامل هزینه‌های بسیار هنگفت‌تری را به دنبال داشته باشد. با توجه به این شرایط، طرفین تصمیم گرفتند از دادرسی خصوصی برای حل و فصل اختلاف خود استفاده کنند (Millhauser, 2000, p. 34).

در پایان روز دوم دادرسی خصوصی، مدیران شرکت‌های رادیو اتوماتیک و تی‌آر دبلو به‌طور خصوصی ملاقات کردند و در عرض یک ساعت، پیشرفت چشمگیری در حل اختلاف خود داشتند. آن‌ها موافقی را که برای توافق با آن‌ها مواجه شده بودند برای مشاوره بی‌طرف، اروینگ یانگر^۳، قاضی سابق و استاد دانشگاه مطرح کردند. یانگر با برآورد خسارت‌هایی که در صورت رفتن پرونده به دادگاه متوجه هر دو طرف می‌شد، به آن‌ها کمک کرد دیدگاه واقع‌بینانه‌تری به موضوع پیدا کنند. با اتکا به این اطلاعات، طرفین فقط یک ساعت دیگر برای حل کامل اختلاف خود زمان صرف کردند. در نهایت در پایان روز سوم دادرسی خصوصی، طرفین موفق شدند با توافق یکدیگر و دریافت چک هفت‌رقمی از سوی تی‌آر دبلو، به تسویه‌حسابی کامل دست یافته و پرونده حقوقی را کاملاً مختومه کنند. بدین ترتیب، پنج سال درگیری و کشمکش‌های حقوقی با صرفه‌جویی تخمینی بیش از یک میلیون دلار و فقط با سه روز دادرسی خصوصی به پایان رسید (Millhauser, 2000, p. 35).

۳-۴. شرکت برق ویسکانسین^۴ - شرکت قوطی‌سازی آمریکا^۵

در آوریل ۱۹۸۲، شرکت قوطی‌سازی آمریکا به دلیل نقض قرارداد از شرکت برق ویسکانسین به مبلغ ۴۱ میلیون دلار به دادگاه شکایت کرد. این پرونده به دلیل ماهیت پیچیده فنی و حجم بالای خسارات وارده به هر دو طرف، از طریق رویه‌های سنتی دادرسی، روندی طولانی و پرهزینه را پیش‌بینی می‌کرد. با توجه به این چالش‌ها، طرفین در جست‌وجوی راه‌حلی جایگزین برای حل و فصل اختلاف خود برآمدند. هفت ماه پس از آغاز شکایت، طرفین به مؤسسه اندسپیوت^۶ مراجعه کردند (Welsh, 2003, p. 20). این مؤسسه، که در زمینه حل و فصل اختلاف و مدیریت تعارض تخصص داشت، توسط جان اتان مارکس^۷ و اریک گرین^۸ تأسیس شده بود. مارکس و گرین، که پیش از آن در پرونده‌های دیگر از روش‌های جایگزین حل و فصل اختلاف با موفقیت استفاده کرده بودند، متعهد بودند این روش‌ها در میان سایرین ترویج کنند (Heumann & Hyman, 2001, p. 91).

اندسپیوت گزینه‌های مختلفی از جمله میانجیگری، داوری و دادرسی خصوصی را به طرفین ارائه داد. پس از بررسی این گزینه‌ها، طرفین با انجام یک دادرسی خصوصی، که توسط شخص ثالث بی‌طرف هدایت می‌شد، موافقت کردند. این دادرسی دو روز به طول انجامید و پس از

1. FM
2. AM
3. Irving Younger
4. Wisconsin Electric Power Company
5. American Can Company
6. Endispute
7. Jonathan Marks
8. Eric Green

آن، جلسات مذاکره با و بدون حضور شخص ثالث برگزار شد. اگرچه در ابتدا توافقی حاصل نشد، دادرسی خصوصی مزایای چشمگیری به همراه داشت. این فرایند به ایجاد روحیه همکاری بین طرفین کمک کرد و نشان داد که هر دو طرف برای حل و فصل اختلاف حاضر به انعطاف‌پذیری هستند. در نهایت در ماه سپتامبر، پس از مذاکرات بیشتر، طرفین به توافقی رضایت‌بخش دست یافتند. این پرونده به دلیل موفقیت در استفاده از دادرسی خصوصی برای حل و فصل اختلافی پیچیده، بسیار مورد توجه قرار گرفت. قاضی ارشد وارن برگر^۱ از دیوان عالی ایالات متحده آن را مثالی تأثیرگذار از موفقیت دادرسی خصوصی توصیف کرد. این پرونده همچنین در رسانه‌ها و سمینارهای متعددی بررسی شد (Provine, 1998, p. 80).

علاوه‌براین، نمونه‌های موفق دیگری نیز از دادرسی خصوصی برای حل و فصل اختلافات پیچیده تجاری وجود دارد؛ از جمله دعاوی علیه شرکت یونیون کاربید^۲، پرونده ضد انحصار بین شرکت‌های تکساکو^۳ و بوردن^۴ و تعدادی از پرونده‌های مربوط به حق ثبت اختراع. یک نظرسنجی در سال ۱۹۸۶ نشان داد که دادرسی خصوصی ابزاری کارآمد برای حل و فصل اختلافات تجاری است. در این نظرسنجی، ۸۶ درصد از پرونده‌های بررسی شده به توافق نهایی منجر شده بود و ۸۴ درصد از وکلای مصاحبه‌کننده از نتایج آن راضی بودند^۵ (Coulson, 1988, p. 41).

نتیجه‌گیری

شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف (ADR) مانند «دادرسی خصوصی»، آن‌طور که در نظام حقوقی آمریکا مورد توجه قرار گرفته، در حقوق ایران اعمال نشده است. علت اصلی این بی‌توجهی به مقوله دادرسی خصوصی در حقوق ایران را می‌توان شامل «فقدان چهارچوب قانونی لازم، ناشناخته بودن (ای‌دی‌آر) به شیوه دادرسی خصوصی در جامعه، علل فرهنگی و اعتقاد به فقدان کارایی دادرسی خصوصی در احقاق حق و حل و فصل اختلافات و درعین حال کارایی بهتر دادگاه‌ها و اجرای قاطعانه آرا و دستورهای دادگاه دانست. اگرچه دادرسی خصوصی را نمی‌توان درمان کلیه نارسایی‌ها و مشکلات عدیده رسیدگی‌های قضایی دانست، اما دادرسی خصوصی این توانایی و ظرفیت را دارد که بخش مهم و درخور توجهی از دعاوی تجاری را به‌طور تخصصی حل و فصل کند. دادرسی خصوصی به‌منظور جنبه غیرستیزه‌جویانه و غیررسمی آن، در زمان و هزینه صرفه‌جویی کرده و از دادخواهی‌ها به شیوه قضایی، که ممکن است ماه‌ها یا حتی سال‌ها به طول انجامیده و هزینه‌های حقوقی بسیار سنگینی را دربرگیرد، جلوگیری می‌کند. همچنین زمان لازم برای تأمین ادله، ارائه‌ها و تعداد شهود اصلی را محدود کرده و در نتیجه هزینه لازم برای حل و فصل اختلاف را نیز کاهش داده است. از طرفی از آنجاکه در دنیای تجارت، زمان ثروت است و مدیران حل اختلاف در مقایسه با رسیدگی قضایی زمان بسیار کمتری را صرف آماده‌سازی و شرکت در جلسات دادرسی می‌کنند و این مزیت‌ها زمینه استقبال افراد برای حل و فصل اختلافات تجاری را فراهم می‌کند؛ بنابراین با رواج دادرسی خصوصی در قالب استفاده از ظرفیت مؤسسات دوری در حقوق ایران، می‌توان نظر افراد را در حل و فصل اختلافات تجاری با تبیین مزایای پیش‌گفته جلب کرد. این وضعیت و چرخش نظر افراد به سمت دادرسی خصوصی رفته‌رفته موجب کاهش ورودی دادگاه‌ها و تمایل به حل و فصل اختلافات از طریق نهاد مذکور را در پی خواهد داشت. ویژگی‌های دادرسی خصوصی را، که در دعاوی تجاری اثر مثبت دارد، می‌توان مبتنی بر «داوطلبانه بودن»، «غیررسمی بودن»، «آگاهی محرمانه» و «تسریع در حل اختلاف» دانست. همچنین نهاد مذکور می‌تواند با سیر اجرایی، «توافق بر دادرسی خصوصی»، «آماده‌سازی برای دادرسی خصوصی»، «ارائه‌ها در دادرسی خصوصی»، «مذاکره در دادرسی خصوصی» و «نتیجه» اختلافات تجاری را حل و فصل کند؛ البته لازم به توضیح است که در این مسیر، همواره چالش‌هایی وجود دارد که برای برون‌رفت از آن‌ها، راهکارهایی از قبیل «انتخاب دقیق شخص ثالث بی‌طرف در دادرسی خصوصی»،

1. Warren Burger

2. Union Carbide Corporation

3. Texaco

4. Borden

5. The Effectiveness of the Mini-Trial in Resolving Complex Commercial Disputes: A Survey" [1986] ABAJ Litigation Sec, Subcommittee on Alternative Means of Dispute Resolution of the Commission on Corporate Counsel

«جمع‌آوری مستندات»، «برقراری انتظارات واقع‌بینانه»، «ارتباط صادقانه به همراه تمرکز بر منافع»، «محدود کردن اطلاعات افشا شده» توسط نویسنده مقاله حاضر ارائه می‌شود. گفتنی است در صورت توجه به موارد پیش‌گفته، امکان تأسیس نهاد دادرسی خصوصی در نظام حقوقی ایران بعید به نظر نمی‌رسد.

پیشنهاد می‌شود با عنایت به تأکید مبانی فقه اسلامی بر حل مسالمت‌آمیز اختلافات، پرهیز از منازعه و تکیه بر صلح و سازش، و با توجه به انطباق شیوه دادرسی خصوصی مبتنی بر توافق (صلح و سازش) با موازین شرعی و نظر به تراکم پرونده‌های موجود در دادگاه‌ها و تبعات ناشی از آن، همچنین حساسیت بالای دعاوی تجاری و نقش آن در اقتصاد جامعه، به منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های دادرسی خصوصی برای حل بخش قابل توجهی از این دعاوی، برنامه‌ریزی و بسترسازی‌های لازم صورت پذیرد.

در گام نخست، مهم‌ترین اقدام معرفی این شیوه در جامعه و روشن ساختن مزایای استفاده از آن، فراهم کردن زمینه‌های لازم برای تأسیس مؤسسات فعال در زمینه دادرسی خصوصی در دعاوی تجاری و مهم‌تر از همه این موارد، تصویب قوانین مناسب در خصوص شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف با رویکرد حمایت از این قبیل شیوه‌ها و ترغیب و تشویق اشخاص به استفاده از آن است.

در فرایند قانون‌گذاری، یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که باید مورد توجه قانون‌گذار قرار گیرد، پیش‌بینی ضمانت اجرای توافقات ناشی از فرایند دادرسی خصوصی نسبت به دعاوی تجاری است؛ بنابراین تصویب مقرراتی که حقوق طرفین را در این فرایند تضمین کرده و طرفین را در دسترسی به نتیجه حمایت‌کننده لازم و ضروری است. موفقیت دادرسی خصوصی در حقوق آمریکا را می‌توان مرهون مؤلفه‌هایی مانند انعطاف‌پذیری، همکاری، ماهیت داوطلبانه و خلاقیت مدیران در اجرا و پیشنهاد روش‌های نوین حل و فصل اختلافات تجاری در هر پرونده به شیوه خاص دانست. استفاده از این ظرفیت‌ها می‌تواند به عنوان روشی خاص در حل و فصل دعاوی تجاری در حقوق ایران منجر به کاهش تراکم پرونده‌ها در محاکم می‌بایست مدنظر قانون‌گذار قرار گیرد؛ بنابراین ضمن تأسیس نهاد مذکور، توجه به حفظ و گسترش مؤلفه‌های پیش‌گفته، همانند حقوق آمریکا برای اخذ پاسخ مشابه در حقوق ایران، لازم و ضروری است.

منابع

- توسلی جهرمی، منوچهر (۱۳۷۹). نگاهی به شیوه‌های جایگزین حل اختلاف (ADR) در مقررات جدید اتاق بازرگانی بین‌المللی. *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۱۹ (۲۶-۲۷)، ۳۸۲-۳۶۵. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2002.18077>
- درویشی هویدا، یوسف (۱۴۰۲). شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف. چاپ چهارم. تهران: میزان.
- صلح‌چی، محمدعلی و نژندی‌منش، هیبت‌الله (۱۴۰۱). حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی. چاپ دهم. تهران: میزان.
- کارخانه، مرتضی، حسینی، محمدرضا، صلح‌چی، محمدعلی و نژندی‌منش، هیبت‌الله (۱۳۹۹). کاربرد شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلافات بین‌المللی (ADR). *علوم سیاسی*، ۵۱ (۱۶)، ۸۵-۶۵. [لینک](#)
- Abbott, K. C. (2004). Dispute Resolution by Mini-Trial: How It Works. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 19, 153-181. [Link](#)
- Abbott, K. C., & Flanery, S. O. (2000). The Use of Minitrials in Mineral Disputes. Thorp, Reed & Armstrong, Pittsburgh, Pennsylvania articles. [Link](#).
- Barr, L. D. (1987). Whose Dispute Is This Anyway: The Propriety of the Mini-Trial in Promoting Corporate Dispute Resolution. *Mo. J. Disp. Resol.*, 133. [Link](#)
- Barrett, J. T., & Barrett, J. (2004). A history of alternative dispute resolution: The story of a political, social, and cultural movement. [Link](#)
- Berger, K. P. (2007). *Private dispute resolution in international business* (2nd ed., Vol. 2). Kluwer Law International. [Link](#)
- Billings, A. (1990). The Mini-Trial: Misunderstanding and Miscommunication May Short-Circuit Its Effective Use in Settlements-Lightwave Technologies, Inc. v. Corning Glass Works. *J. Disp. Resol*, 1(3), 417. 448. [Link](#).
- Blackford, J. C. (1993). Drafting Alternate Dispute Resolution Clauses in Business Transactions. *Ohio Law.*, 7, 8. [Link](#)
- Cheney, B. (1989). Commercial disputes: The mini-trial option. *Victoria U. Wellington L. Rev.*, 19, 153. [Link](#)
- Coulson, R. (1989). Alternative dispute resolution. *Advocate*, 28, 26. [Link](#).
- Davis, J. F., & Omlie, L. J. (1985). Mini-Trials: The Courtroom in the Boardroom. *Willamette L. Rev.*, 21, 531. [Link](#).
- Eaton, D. (2006). Alternative dispute resolution: Available methods for settling government contract disputes. *Master's thesis, Naval Postgraduate School*.

- Frey, M. A. (2003). *Alternative Methods of Dispute Resolution*. Professor Emeritus, The University of Tulsa College of Law. [Link](#).
- Hyman, J. M., & Heumann, M. (1996). Minitrials and Matchmakers-Styles of Conducting Settlement Conferences. *Judicature*, 80, 123. [Link](#).
- Crook, J. A. (2010). What is alternative dispute resolution (ADR)? In J. C. Betancourt (Ed.), *CI Arb*. [Link](#)
- Kanowitz, L. (1987). Using the mini-trial in US-Japan business disputes. *Mercer L. Rev.*, 39, 641. [Link](#)
- Katz, N., & Kovack, L. (2016). Higher Education's Current State of Alternative Dispute Resolution Services for Students. *Journal of Conflict Management*, 4(1), 5–37. [Link](#)
- Clare, J., Roundtree, L., & Manley, E. (Eds.). (2008). *Alternative Dispute Resolution in North Carolina: A New Civil Procedure*. North Carolina Bar Foundatio.
- Millhauser, M. S. (1987). Sourcebook, Federal Agency Use of Alternative Means of Dispute Resolution. The Conference. [Link](#)
- Moffitt, M. L., Knight, P. H., & Schneider, A. K. (2014). *Dispute resolution* (3rd ed.). University of Oregon School of Law; Marquette University School of Law.
- Morgan, S. A. (1997). The Mini-Trial: a valuable alternative dispute resolution tool for the United States Navy. [Link](#).
- Page, R., & Lees, F. J. (1988). Roles of Participants in the Mini-trial. *Pub. Cont. LJ*, 18, 54. [Link](#)
- Pirie, A. I. (2009). *Alternative Dispute Resolution*. Faculty of Law, University of Victoria. [Link](#)
- Provine, D. M. (1997). *Settlement Strategies for Federal District Judges* (Vol. 86, No. 1). Federal Judicial Center.
- Shone, M. (1993). The Trial That's Not a Trial: The Mini-Trial. *LawNow*, 18, 20, 20. [Link](#)
- Silas, F. A. (1992). Mini-trials lauded: Businesses save time, money. *ABA Journal*, 78(1), 71. [Link](#)
- Thomson Reuters (Professional) Australia Limited. (2009). *Alternative dispute resolution*. [Link](#)
- Vaughn, L. B. (1998). Integrating alternative dispute resolution (ADR) into the curriculum at the University of Washington School of Law: A report and reflections. *Fla. L. Rev.*, 50, 679. [Link](#)
- Ware, S. J. (2016). *Principles of Alternative Dispute Resolution* (3rd ed.), University of Kansas.
- Welsh, N. A. (2003). The lawyers' buffet: Options in resolving disputes. *Bench & Bar of Minnesota*. [Link](#)

[In Persian]

Tavassoli Jahromi, M. (1999). A look at alternative dispute resolution (ADR) methods in the new regulations of the International Chamber of Commerce. *International Law Journal*, 19(26-27), 365–382.

<https://doi.org/10.22066/CILAMAG.2002.18077>

Darvishi Hoveida, Y. (1999). *Alternative dispute resolution methods* (4th ed.). Mizan Publications.

Solhchi, M. A., & Nejhandi-Manesh, H. (1999). *Peaceful resolution of international disputes* (10th ed.). Mizan Publications.

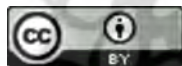
Karakani, M., Hosseini, M. R., Solhchi, M. A., & Nejhandi-Manesh, H. (2000). Application of alternative dispute resolution methods (ADR). *Political Science*, 51(16), 65–85. [Link](#)

COPYRIGHTS

©2025 by the authors. Published by University of Science and Culture. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی